

Grzegorz Jacek Brzustowicz

Zamek „Ratczaw”

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 4, 23-28

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Grzegorz Jacek Brzustowicz
Granowo

Zamek „Ratczaw”.

Potężny kopiec ziemi o wysokości 9-10 metrów do dzisiaj wznosi się ponad poziom okolicznych łąk. Na jego stromych zboczach rosną kilkusetletnie dęby. Szczególnie jedno z drzew robi duże wrażenie - ogromnych rozmiarów o popękany pniu. To najstarszy strażnik tego miejsca.

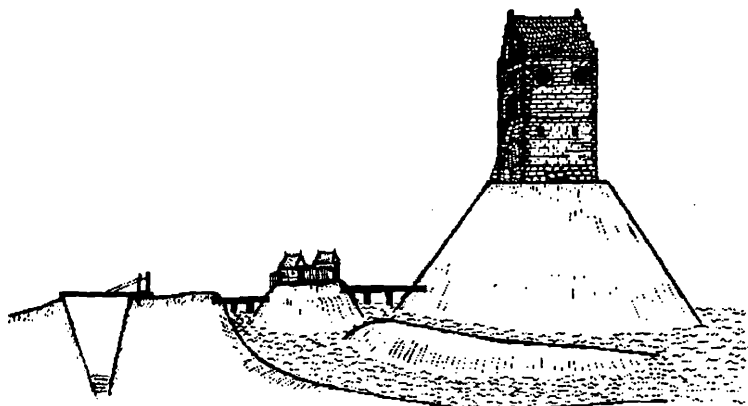
Znajdujący się dzisiaj koło wsi Pamięcin kopiec (oddalony od zabudowań o ok. 200 m) do XIX w. był położony na gruntach wsi Suliszewo. Wspomniany Pamięcin powstał dopiero w drugiej połowie XIX wieku. Usypany z ziemi kopiec to z kolei pozostałość po średniowiecznym zamku „Retzow”.

Stojąc na szczycie wybranego od strony wschodniej stożka, zauważyć można jego małą powierzchnię szczytu (4,5 x 4,5 m), która z kolei determinowała rozmiary budowli obronnej. Musiała mieć ona charakter wieży mieszkalnej (Bergfriede), wznoszonej powszechnie przez średniowieczne rycerstwo.

Z XIX-wiecznych przekazów wiemy, że była zbudowana z kamienia i cegły. Ile miała kondygnacji, nie wiadomo. Wzniesiona została na wcześniejszym grodzisku słowiańskim, na co wskazuje XV-wieczny dokument. Było to zapewne grodzisko stożkowate, typu grodziska w Korytowie, datowane na XII/XIII wiek. Ostateczne jednak zdanie w tej kwestii należy będzie do archeologii.¹

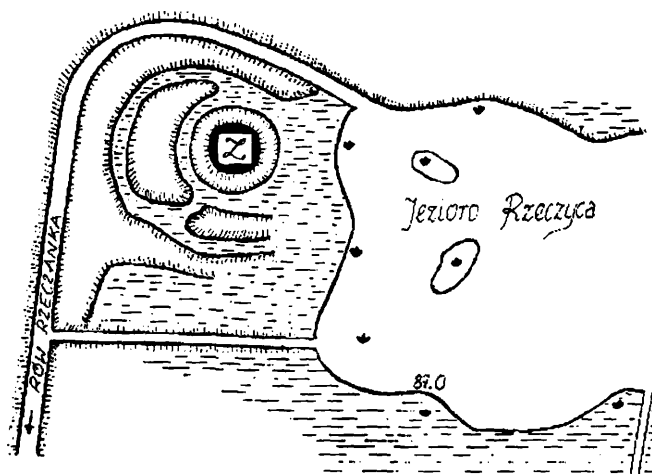
---

¹ W. Łęga. *Mapa grodzisk w Polsce*, Wrocław 1964, s. 539; R. Wołagiewicz, *Ziemia Choszczeńska w starożytności i we wczesnym średniowieczu*, [w:] *Ziemia Choszczeńska. Przeszłość i teraźniejszość*, red. S. Lasek, Szczecin 1976, s. 35.

Rys. 1. Zamek „Ratczaw” według wyobrażeń autora.

Z wierzchołka kopca jeszcze dzisiaj wyraźnie rysują się nasypy i fosy. Jeden z wałów, szerszy, przylegający od zachodu i północy, mógł pełnić rolę małego podzamcza, z kuźnią i stajniami, bowiem na kopcu dla nich miejsca na pewno nie było. Od północy, zachodu i południa zamek otaczał głęboki rów, połączony z jeziorem Rzczyca. Dawniej jezioro rozlewało swoje wody pod sam zamek. Od strony wschodniej zasilalo podwójną fosę i głęboki rów (rys. 2).

Rys. 2. Plan sytuacyjny okolic zamku (na planie oznaczony literką „Z”).
Rysunek autora.

Wieś Suliszewo została najprawdopodobniej założona przez Zulisę von Wedel, skoro osadę nazywano „Zulsdorf”. Od początku XIV w. występują w Suliszewie lennicy Wedlów - rycerze von „Zulistorp”. Z XIV wiekiem wiązane jest także powstanie tutaj zamku. Przyjmuje się, że był to zamek Guntersbergów, którzy 31 marca 1354 roku otrzymali zezwolenie na wzniesienie zamku nad rzeką Kraśnik w pobliżu wioski o tej samej nazwie. Ostatecznie Guntersbergowie mieli zbudować zamek kilka (kilkaścianka ?) kilometrów dalej, właśnie pod Suliszewem.²

W drugiej połowie XIV wieku zamek należał już do innych rodzin. W 1373 r. był własnością Brederlowów (występuje jako „Retczaw”)³, ale

---

² Na to, że zamek koło Suliszewa był dziełem Guntersbergów, nie mamy żadnego dowodu źródłowego. Prawdą jest natomiast, że posiadali lenna w pobliskim Lubieniowie, Rzecku, Kiełpinie i Kraśniku. Centrum rodowego kompleksu w okolicy był Kraśnik. W dokumencie cesarza Karola IV wśród zamków nowomarchijskich został wymieniony zamek „Craszig” (19 IV 1364). Później, 21 IV 1364 r., w tym samym miejscu dokumentu i w podobnym spisie pojawił się zapis „Cartzig”. Myślę jednak, że siedziba była wzniesiona w Kraśniku. Przemawia za tym wymienienie Guntersbergów wśród rodzin zamkowych w Nowej Marchii w 1376/1377 roku. W Landbuchu cesarza wskazano wyraźnie jako główne lenno tego rodu Kraśnik (*Crasenik*). Dodatkowo istnienie siedziby rycerskiej potwierdza odmiejscowe nazwisko znanego z lat 1370-1388 Guntera v. Guntersberga „z Kraśnika” (von Krasznick). Dokument z 1354 roku zezwalał Guntersbergom na wzniesienie nad rzeką Kraśnik zamku nieumocnionego (*offenes Schloss*) i jeśli taki został zbudowany, to nie musiał zostawić po sobie większego śladu w krajobrazie. Posiadając z kolei niewielkie walory obronne, został pewnie zniszczony podczas walk w latach 1411-1414, gdy w rejestrze szkód został wymieniony Kraśnik. Mamy także onomastyczne przesłanki istnienia siedzib rodu v. Guntersberg w innych miejscowościach. W 1381 roku zostali wymienieni Guntersbergowie z Rzecka, wspomniany Gunter z Kraśnika oraz trzech Guntersbergów z Sokolińca. Od 1402 roku do końca wieku XVI linia Guntersbergów z Lubieniowa przyjmuje i używa nazwiska odmiejscowego „Liebenow”. (zob. E. Rymar. *Dzieje Ziemi Choszczeńskiej w wiekach średnich*, [w:] *Ziemia Choszczeńska*, op. cit., s. 48, nr 20; tenże, *Nazwy wodne dorzecza Dolnej Odry. Dokumentacja, identyfikacja, lokalizacja*, Cz. V, *Górna i lewobrzeżna środkowa Ina* (2), *Przegląd Zachodniopomorski*, T. VI, z. 1, Szczecin 1991, nr 92, s. 135; Z. Radacki. *Zamki Pomorza Zachodniego*, Warszawa 1976, s. 42; E. Kulke, *Die mittelalterlichen Burgenanlagen der Mittleren Ostmark*, Bottrop a. M. 1935; B. Guerquin, *Zamki w Polsce*, Warszawa 1984, s. 293; *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, Seria A-D (dalej: CDB), Hrsg. A. F. Riedel, Berlin 1838-1869, t. B, II, s. 456; Supplementband, s. 35-39; A XIX, s. 478; *Regesta historiae Neomarchicae*, Hrsg. K. Kletke. (dalej: *Regesta*) Markische Forschungen, t. X, Berlin 1868, s. 363; s. 335, 386, 478, 481, 363; *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg in Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark* (dalej: *Repertorium*), bearb. v. E. Joachim. Hrsg. v. P. v. Niessen, Schriften d. Vereins f. Gesch. d. Neumark, H. III, Landsberg 1895, nr 51, s. 11; nr 359, s. 65-66; nr 51, s. 11; nr 92, s. 19.

³ CDB, B, II, s. 6.

tylko w jednej części, za czym przemawia dokument z 20 sierpnia 1377 r., w którym Karol IV potwierdził za 700 groszy pruskich płatnych w dwóch ratach część zamku „Retzow” Hansowi i Cune v. Brederlow. W dokumencie zaznaczono, że do pozostałej części mają prawo Wedlowie: Hasson z Mielna, Hasson z Krzywnicy, Hasson i Henryk z Krępcewa i Ludeke z Ińska.⁴

Tego samego roku w Landbuchu Karola IV znalazł się zapis o należnych 172 markach dla władcy z odległego zamku „Retzaw” i z należących do zamku posesji i z części chłopskich domów.⁵

Przypuszczam, że zamek należał także do rodziny v. Stegelitz (Szczyglic). Możliwe, iż już w XIV wieku posiadali lenno w Suliszewie, chociaż dokumenty wymieniają ich tutaj dopiero na początku XV wieku. W 1417 roku polscy rycerze pod dowództwem starosty wałęckiego Arnolda Brodzkiego najechali Nową Marchię. Zaatakowano między innymi posiadłość Sifrida Szczyglicza z Suliszewa. Poszkodowany rycerz skarżył się później na uprowadzenie przy tej okazji z jego dóbr 6 koni i 8 owiec.⁶ Przy najbliższej okazji Szczygliczowie wypatrzyli na drodze rabusi i ich schwytali. Potem uwięzili ich w swojej wieży.⁷ Jeszcze 11 października 1418 roku przebywali oni w niewoli. Wielki mistrz krzyżacki wspomina w swoim liście o przetrzymywaniu przez Sifrida Szczyglicza kilku rabusiów w wieży. W mediacje o ich uwolnienie zaangażowała się także księżna słupska.⁸ Epilogu tej sprawy niestety nie znamy. Wiadomo, że na posiadłości Sifrida w Suliszewie spadły nowe najazdy w latach 1420-1422.⁹ Od roku 1425-1428 Sifrid Szczyglicz występuje jako właściciel Recza, z określeniem „z Recza” (*zu Reetz in Ryeetz*).¹⁰

Wieża obronna w Suliszewie mogła zatem ucierpieć podczas walk w latach 1420-1422, a potem podczas najazdu polsko-husyckiego w 1433 roku. Wówczas rodzinę Szczygliczów na ziemi choszczeńskiej reprezentował rycerz Fryderyk, będący w 1434 r. w niewoli u Polaków stacjonują-

---

⁴ CDB, A, XIX, s. 268.

⁵ *Regesten*, I, s. 365.

⁶ *Repertorium*, nr 400, s. 72.

⁷ K. Berg, *Arnswalde unter Deutschen Orden und ersten Hohenzollern*, Arnswalde 1923, s. 41.

⁸ *Repertorium*, nr 416, s. 74, nr 418, s. 75.

⁹ Tamże, nr 498, s. 87-88.

¹⁰ Tamże, nr 540, s. 94, nr 600, s. 104; W. Schumacher, *Die Stadt Reetz im Wandel der Zeiten*, Die Chronik, R. 1, Nr 17, 1927, s. 3.

cych w Choszczynie.¹¹ W latach 1433-1437 między Choszczynem a Drawnem rozciągała się władza Polaków i Wedlów. Na tym obszarze był położony zamek w Suliszewie. Po ustąpieniu Polaków w 1437 r. zamek (zniszczony?), został przejęty przez Zakon i był w rękach nowomarchijskiego wójta krzyżackiego.¹²

W dokumencie z 3 lutego 1445 r. wójt nowomarchijski nadał wieś Suliszewo klasztorowi kartuzów ze Świdwina.¹³ Darowiznę mnisi przejęli po śmierci wójta. Opat kartuzów stwierdził 21 września 1447 roku, że w obrębie darowanego Suliszewa, znajduje się ufortyfikowany zamek (*Schloss*), zbudowany na grodzisku (*Burgwalle*) o nazwie „Ratczaw”.¹⁴

W 1451 roku mnisi odsprzedali wioskę radzie miasta Choszczna. Ponieważ wówczas już zamku nie wymieniano, możemy przyjąć, że był w ruinie.¹⁵

Fragmety murów stały jeszcze w XIX wieku. Fosa miała głębokość 12 stóp (4 m), a mury wznosiły się na wysokość 25 stóp (ok. 9 m). Taka wysokość może wskazywać na dwie lub trzy kondygnacje wieży. Z kolei powierzchnia stożka (22 m²) determinuje plan wieży na kwadrat o boku około 4 m.

W 1884 roku przystąpiono do osuszania jeziora Reetzow oraz rozbierania kamiennie-ceglanych murów wieży. Mieszkańcy Suliszewa wykorzystali w XIX w. materiał budowlany z zamku na budowę studzien. Z kolei na przełomie XIX/XX wieku trafiły do muzeum w Berlinie znalezione koło zamku liczne groty strzał, podkowy i maczuga.¹⁶

Zamek rozebrano w całości. Pozostał jedynie stożek ziemny. Ponieważ jest w środku wybrany, musiał mieć fundament (piwnicę). Odtąd kopec był nazywany górą zamkową (*Schlossberg*).¹⁷

W średniowieczu zamek „Ratczaw” strzegł miejsca, w którym krzyżowały się dwie ważne drogi, jedna biegła z południa w kierunku Recza, a druga z Choszczna do Drawna.

---

¹¹ *Repertorium*, nr 797, s. 135.

¹² Tamże, nr 1038, s. 175; nr 1210, s. 202.

¹³ Tamże, nr 1038, s. 175.

¹⁴ Tamże, nr 1210, s. 202.

¹⁵ Tamże, nr 1346, s. 224.

¹⁶ K. Berg, op. cit. s. 87-88, przyp. 1.

¹⁷ W. Schumacher, *Wanderungen und Streifzuge durch den Kreis Arnswalde*, Arnswalde 1937, s. 180.

Nazwa „Ratczaw” ma związek z nazwą pobliskiego jeziora „Retzow” (Retzo 1565, Retzow 1571, Reetzow 1590, Reetz 1780).¹⁸ Jezioro mogło dać nazwę zamkowi,¹⁹ albo było odwrotnie, tj. zamek dał nazwę akwenowi. Okoliczna ludność mogła z kolei nazywać zamek w ten sposób, bowiem został wzniesiony na północ od wsi, w kierunku Recza (Reetz), a także właściciele wieży - początkowo Wedlowie z Ińska i Recza, a potem Szczyglicze byli określani „z Recza” (*zu Reetz*).

---

¹⁸ *Repertorium*, nr 1210, s. 202; CDB, B III, s. 7; A XIX, s. 87, 262.

¹⁹ E. Rymar, *Nazwy wodne*, op. cit., s. 135, nr 92.